

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی مطالعه موردی: شهروندان استان ایلام

مهرداد نوابخش^{۱*}، عزالدین نوریان فر^۲

۱- استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، علوم و تحقیقات تهران

۲- دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی سیاسی از دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی سیاسی مطالعه موردی، شهروندان استان ایلام بوده و به منظور اجرای پژوهش محقق از روش توصیفی پیمایشی استفاده کرده است. واحد مطالعه در این پژوهش حاضر (شهروندان ۱۸ سال به بالا شهر ایلام طبق مفاد قانون اساسی کشور) خانوارهای شهر ایلام هستند که با مراجعه به این قشر متغیرها و خصایص مورد نظر آنان مورد سنجش و بررسی قرار داده شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران، تعداد نمونه ۴۱۴ نمونه انتخاب شدند. داده‌های پژوهش در شهریور ماه ۱۳۹۴ گردآوری شده است. در این پژوهش با مطالعه آثار دورکیم مدل تئوری برای بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی سیاسی تدوین شده که عبارتند از: تغییرات شتابان اقتصادی، همبستگی سیاسی، یگانگی دینی، ناعادلانه بودن قواعد، فردگرایی، وسکیولاریزم. در این پژوهش بررسی آنومی سیاسی از هفت بعد در قالب متغیرهای مستقل پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. در فرضیه اول که به بررسی نقش شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی پرداخته شد، نتایج نشان

داد که سطح T آماره به میزان $1/25$ و میزان سطح معنی داری در حدود $0/000$ است. لذا، می توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو معنادار است. در فرضیه دوم که به بررسی نقش انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T آماره به میزان $1/21$ - و میزان سطح معنی داری در حدود $0/016$ است. لذا، می توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو معنادار است. در فرضیه سوم که به بررسی نقش احساس غیر عادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T معادل $1/11$ و میزان سطح معنی داری در حدود $0/018$ است. لذا، نتیجه می گیریم که ارتباط این دو معنادار است. در فرضیه چهارم که به بررسی نقش فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T معادل $4/11$ و میزان سطح معنی داری در حدود $0/044$ است. لذا، نتیجه می گیریم که ارتباط این دو معنادار است. در فرضیه پنجم که به بررسی نقش سکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T معادل $1/69$ و میزان سطح معنی داری در حدود $22/26$ است. لذا، می توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو معنادار نیست. در فرضیه ششم که به بررسی نقش پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T معادل $3/92$ - و میزان سطح معنی داری در حدود $0/000$ است. لذا، می توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو معنادار است. در فرضیه هفتم که به بررسی نقش همبستگی سیاسی بر احساس آنومی پرداخته شد، نتایج نشان داد که میزان آزمون T معادل $2/86$ - و میزان سطح معنی داری در حدود $0/023$ است. لذا، می توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو معنادار است. بنابراین، برای اندازه گیری متغیر وابسته پژوهش از چهار شاخص استفاده شد که عبارتند از: احساس آنومی سیاسی، آنومی سیاسی، نابهنجاری، تضاد هنجاری. نتایج تحلیل عاملی، آزمون T و خطای استاندارد نشان می دهد که: متغیرهای رشد شتابان اقتصادی، انسجام دینی، در حد متوسط به بالا، متغیرهای ناعادلانه بودن قواعد، فردگرایی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی در حد متوسط و میانه، و متغیر سکولاریزم بسیار پایین تر از حد متوسط بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تاثیر گذار بودند.

واژه‌های کلیدی: آنومی سیاسی، احساس غیر عادلانه بودن قواعد، انسجام دینی، فردگرایی، همبستگی سیاسی، تغییرات اقتصادی.

مقدمه و بیان مساله

رشد سریع جمعیت، دگرگونی ساختار اقتصادی^۱، اجتماعی، سیاسی، بی‌تناسبی عمیق بین توسعه فنی و فرهنگی، به عبارت دیگر، توسعه ناموزون در ایران معاصر موجب شکل‌گیری صور نامنظم و بی‌قاعدگی‌هایی گردیده که پیامد آن رشد نابهنجاری و انحراف در شهرهاست (کلدی و رحمانی، ۱۳۸۵: ۱۹۲). شتاب چنین تحولات و دگرگونی‌ها در کشورهای در حال توسعه به طور سرنوشت‌سازی بر شکل‌گیری و تشدید مشکلات اجتماعی افراد جامعه، به خصوص جوانان تأثیر گذاشته است. در این میان، آنومی به عنوان یک معضل و مشکل اجتماعی نیز ناشی از شرایطی است که بخشی از آن به دگرگونی‌های شتابان و بخش دیگر به نابسامانی موجود در جامعه مربوط است. شهرها و کلان‌شهرها با قرار گرفتن در مسیر رشد و تحولات شتابان جهانی شدن^۲ از یک سو و رخداد‌های مهم اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و تغییرات ساختاری ناشی از آن در دهه‌های اخیر از سوی دیگر بستر و زمینه مناسبی برای وضعیت بحرانی و آنومیک بوده است.

دگرگونی‌های پدید آمده در چند دهه اخیر به نحو چشم‌گیری بر فرم‌اسیون و تشدید مشکلات اجتماعی افراد جامعه تأثیرگذار بوده است. که امروزه در جامعه مشاهده و ملموس می‌شود. از جمله مشکلات اجتماعی و سیاسی، بی‌اعتمادی^۳ و سردرگمی، گسستگی پیوندهای اجتماعی، عدم جذب جوانان در بدنه اجتماع، عدم مشارکت و انزوای اجتماعی است. به سخن دیگر، جامعه انسانی براساس نظم اجتماعی و به واسطه هنجارهای اجتماعی اداره می‌شود. هنجارهای اجتماعی الگوها و شیوه‌های تعیین‌کننده رفتار، واکنش متقابل میان انسان‌ها هستند که پیروی از آن‌ها موجب تعادل و نظم در جامعه می‌شود. چنانچه هنجارها قدرت تنظیم‌کنندگی^۴ خود را بر رفتار افراد جامعه از دست داده و افراد نسبت به هنجارهای موجود بی‌تفاوت باشند جامعه دچار وضعیتی آنومیک می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۲۱۱).

1 economic structure

2 globalization

3 untrust

4 Power regulators

امروز کشورهای در حال توسعه به عبارتی، در حال گذار (گذار از یک جامعه سنتی به مدرن) هستند و با بحران‌های شدید سیاسی، اقتصادی و اجتماعی روبرو هستند، با این مفهوم قابل تبیین است. به نظر ما توسعه، صنعت و پیشرفت اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های سنتی تعمیم یافته و مورد قبول عمومی را سست و بی‌بنیاد و بی‌اساس^۱ می‌سازد و در پی آن آنومی اتفاق می‌افتد (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۲۲۵).

زمانی که اعتماد و تعهدات متقابل نادیده گرفته شود افراد از هیچ قاعده و قانونی تبعیت نمی‌کنند. و ستیز و کشمکش سراسر جامعه را فرا می‌گیرد. از نظر "رابرت مرتون" در شرایط آنومیک قوانین و مقررات تعمیم یافته و مورد قبول جامعه از سوی افراد مورد تعدی و تعرض قرار می‌گیرند و نقض می‌شوند و دیگر نمی‌توان براساس هنجارهای معمول پیش بینی کرد که افراد چگونه رفتار خواهند کرد. تبعیت از مقررات موجود صرفاً به خاطر منافع شخصی^۲ و ترس از تنبیه امکان‌پذیر می‌شود (چلیبی، ۱۳۷۵: ۱۸).

آنومی در کشورهای در حال توسعه همچون ایران، هم به "اقتدار منبع هنجارها" و هم به "تعارض هنجارهای مشروع" که فشارهای متعارض بر فرد وارد می‌سازد مربوط می‌شود (اشرفی، ۱۳۸۵: ۷۱).

بحران‌های مختلف در دوره‌های متمادی بخصوص در دولت‌های مختلف در کشور نشان می‌دهند که در بین وقایع پیش آمده نشانه‌های (رگه‌های) آنومی خودنمایی و بازی می‌کنند. برای مثال: می‌توان به حملات به تجمعات قانونی توسط گروه‌های فشار، حمله به دفاتر و نشریات و مطبوعات، قتل‌های زنجیره‌ای برخی از نویسندگان، توسل به شیوه‌های خشونت‌آمیز^۳، برگزاری دادگاه مطبوعات بدون حضور هیأت منصفه، سرکوب^۴ خشونت‌آمیز جنبش دانشجویی (واقعه کوی دانشگاه) برخورد تعارض‌آمیز نیروهای انتظامی با تجمعات قانونی و غیرقانونی، عدم رسیدگی سریع به وضعیت بازداشت شدگان سیاسی برخلاف تصریح قانون اساسی اشاره دارد (رجب‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۹). به بیان دیگر، آنومی سیاسی همزمان به همه

1 Unfounded

2 personal interests

3 violent

4 repression

عاملان سیاسی در سطوح مختلف باز می‌گردد. برگزاری اجتماعات و راهپیمایی‌ها و متینگ‌های به رغم عدم مجوز قانونی، درج مطالبی در روزنامه‌ها و جراید که مخالف صریح با برخی از مبانی قانون اساسی یا دیگر قوانین کشور دارد. التزام گزینشی^۱ به برخی از اصول قانون اساسی از جمله مواردی است که می‌توان به عنوان مصادیق "عدم التزام"^۲ این عاملان و بازیگران سیاسی و اجتماعی یاد کرد، اما به نظر می‌رسد این عدم التزام و این تعارض‌ها در شرایط کنونی تشدید شده است (کوثری، ۱۳۸۲: ۲۶).

آنومی سیاسی در اجتماعات، موقعیت‌های خاص فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و سیاسی دارای سطوح مختلفی است، با توجه به دامنه بالای قومیت‌ها، فرهنگ‌ها و شرایط و موقعیت‌های مختلف اقتصادی و سیاسی در استان‌های مختلف کشور، تمرکز این پژوهش بر روی استان ایلام و نیز گروه‌های سنی مشخص است. شرایط حساس سیاسی و اجتماعی و اقتصادی استان ایلام امروز ضروری می‌سازد که به آنومی اجتماعی به طور (عام) و آنومی سیاسی که یکی از مهمترین انواع آنومی است به طور (خاص) توجه شود. به دلایل تاریخی با توجه به تأثیرگذاری "میکرو سیستم سیاست بر دیگر میکرو سیستم‌های اجتماعی این ضرورت و اهمیت پژوهش را مضاعفاً دو چندان می‌سازد.

حال سوال این است آیا ایلام جامعه‌ای آنومیک است، در صورت وجود آنومی سیاسی چگونه می‌توانیم آن را تبیین کرد. اعتقاد بر این است که چنین پدیده‌ای در ایلام وجود دارد و بر اساس ملاحظات نظری می‌توان گفت؛ آنومی در جامعه‌ای وجود دارد که دارای شرایطی باشد؛ در حال گذر بوده و شهرنشینی در آن در حال گسترش باشد، شهرنشینان در معرض تحرک اجتماعی فزاینده^۳ بوده و رشد اقتصادی را تجربه کرده باشند. نرخ آسیب‌های اجتماعی بالا باشد، مهاجرت‌های روستایی آهنگی شتابان داشته باشند، جامعه دچار بیگانگی سیاسی، بی‌تفاوتی اجتماعی و فرهنگی باشند، رفتار افراد خودخواهانه باشد، نشاط و امید به زندگی جای

1 Selective engagement

2 deregulation

3 Increasing social mobility

خود رابه افسردگی، نارضایتی و ناخرسندی بدهد، بین نسل‌ها، تعارض و شکاف ارزشی و هنجاری^۱ باشد.

ادبیات مفهومی آنومی

آنومی از کلمه "آنومیای" مشتق شده که با ارجاع دادن به صفت "آنوموس" به معنی بی قانونی آمده است. در چنین برداشتی "نوموس" یعنی قانون نوشتاری و آنوموس یعنی بی قانونی (قاسمی، ۱۳۸۶: ۶، و آلن و آنوین^۲، ۱۹۸۷: ۱۵-۱۴). به اعتقاد استوالد، نوموس، هنجار (norme) است هم از نظر توصیفی و هم از نظر نقطه نظر چشم اندازی که فرا می‌نهد (استوالد، ۱۹۵۶: ۲۱-۲۲ به نقل از آلن و آنوین). در دوران نوزایی (رنسانس) واژه "آناملوس" در ممالک انگوساکسون به هر وضعیت بی قانونی (illegal) یا (بدون قاعده)، اطلاق شده است (همان، ۶۶-۶۷). بنابراین با فرارسیدن قرون وسطی این واژه متحول شد و سپس از آن به مدت چند قرن به یک هدف به کار رفت، اما در قرن هفدهم، نوافلاطونیان، مفهوم آنومی را در جنبه مذهبی به کار بردند و به تدریج در قرن نوزدهم، فلاسفه اجتماعی فرانسه، بدین مفهوم جنبه اخلاقی دادند (استوالد، ۱۹۵۶: ۸۷-۸۶). از قرن نوزدهم به بعد جامعه شناسان آن را به کار بردند و تا کنون در ادبیات معاصر بر مبنای سه انگاره (رویگرد) اساسی جهت گیری شده است که عبارتند از:

۱- تئوری جامعه شناسی - روانشناختی حوزه آمریکا، ۲- رویکردی که مستقلاً مبنی بر دلالت‌های ارزشی از آنومی جدید است. ۳- اظهار نظرهایی راجع به نظریات معاصر از آنومی جدید. در مورد اول نقش رابرت مرتون (۱۹۷۰) حایز اهمیت است زیرا او در زمینه ساختن تئوری آنومی - که در اثر معروفش "ساختار اجتماعی و آنومی" منعکس گردیده - سهم به سزایی دارد (روس کو^۳، ۱۹۶۰: ۲۶۷، به نقل از قاسمی، ۱۳۸۲: ۷-۶). کارمرتون در این زمینه ترکیبی از نظریات "تالکوت پارسونز" و "التون مایو" است که متأثر از دورکیم (۱۹۸۷) بودند:

1 Gap values and norms

2. Allen And unwin ,1986, Anamie, History and meaning,

3. Roscoe. C. H, (1960) Durkheim in American Sociology ohio-university.

در این زمینه " زمین " از سه معنای مرتبط با آنومی نام می‌برد که عبارتند از: ۱- بی‌معنایی^۱ و آن زمانی است که شخص نمی‌داند به چه چیزی اعتقاد داشته باشد یعنی حداقل معیارهای فردی برای تصمیم‌گیری مشخص فراهم نیست. به اعتقاد "کارل مانهایم" علت این امر افزایش عقلانیت کارکردی با تاکید بر تخصص و تولید است (همان: ۸-۷). ۲- انزوا این مفهوم بیشتر در توصیف نقش روشنگری به کار رفته شده است، که در این وضعیت روشنفکران از معیارهای فرهنگ عامه جدا می‌شوند (همان، ۸). ۳- از خود غریبگی^۲: زمانی این وضعیت پیش می‌آید که شخص خود را بیگانه احساس کرده و نسبت به خود غریبه می‌شود (روزنبرگ و کوزر: ۹۳۷۸: ۴۱۵، به نقل از قاسمی، ۱۳۸۲). بنا بر این، آنومی یا (بی‌هنجاری / بی قانونی) در یک جامعه نشان دهنده وجود بحران و سرگردانی در میان مردم است.

مبانی نظری پژوهش

بسیاری از مطالعات جامعه‌شناسی (هریس ۲۰۰۲، و کانسی ۲۰۰۵: ۷-۱۱) نشان دادند که هنگامی که یک آنارشیس (هرج و مرج طلبی) اجتماعی به وجود می‌آید سطح آدمکشی (homocide) افزایش می‌یابد و یک حس بیگانگی با جامعه به افراد دست می‌دهد و موجب آنومی در جامعه می‌شود. (ریرا، ۲۰۱۲: ۲۷). "مسرن و روسنفیلد" (۲۰۰۰) اذعان داشته‌اند که بحث تفاوت در میان ملل مختلف در بحث جرم و جنایت پیشینه‌ای معادل پیدایش جرم دارد. ارزیابی کمی این تفاوت‌ها با آمار اخلاقی قرن نوزدهم آغاز شد. مارکس هم به اطلاعات ملی جرم و جنایت در دوره نظام سرمایه‌داری (کاپیتال) اشاره دارد. (استیون، ۲۰۰۰: ۲۱) در دهه‌های اخیر یک مؤلفه خاص از علاقه و بررسی ما تأخر وجود دارد. همچنین تفاوت‌هایی در ادبیات این بحث وجود دارد. یک یافته خاص که با پایداری قابل قبولی همراه است این است که نسبت‌های بالای آدمکشی به سطوح نابرابری و ناعدالتی (injustice) در توزیع درآمدها باز می‌گردند. (استیون ۲۰۰۰: ۲۳). در واقع براساس نظریه دورکیم، واقعیت‌های اجتماعی، موضوع جامعه‌شناسی هستند. واقعیات اجتماعی (social fact) باید مستقل از موارد بیولوژیکی و

1 meaninglessness

2 alienation

روانشناسی مورد مطالعه قرار گیرند. واقعیات اجتماعی می‌توانند به عنوان الگوهای رفتاری تعریف شوند که قادر به بررسی قدرت افراد هستند. آنها هدایت و کنترل افراد در شکل‌گیری نورم‌ها را بر عهده دارند (فرانک، ۲۰۰۵: ۱۲).

مؤلفه کلاسیک جامعه‌شناسی در بحث آنومی یک ابزار مفهومی برای درک رابطه بین ساختار اجتماعی-فرهنگی و رفتار منحرف است. مرکزیت نسخه‌های متفاوت نظریه آنومی این فرضیه است که انسان‌ها موجود است نورم‌گرایی هستند. مردم براساس تعاریف مشترک و سنت‌های مشترک کار می‌کنند. برای یک توسعه بزرگتر در زندگی اجتماعی، افراد و احساس خاصی وجود دارند که اخلاق را می‌سازند (گونار، ۲۰۰۲: ۶). اما دیدگاه‌های آنومی یک شکل واحد از نظریه نیستند. هرچند که دورکیم معمولاً سنت اجتماعی نظریه آنومی را بررسی می‌کند اما مؤلفه او در مورد آنومی در جامعه‌شناسی آمریکایی به خوبی تغییر می‌کند. (گونار، ۲۰۰۵، ۸-۹). درک دورکیم از آنومی ناشی از دغدغه و نگرانی او در مورد جهت‌گیری‌های اساسی مدرن و جامعه صنعتی بود. دورکیم بحث می‌کند که ویژگی‌های خاص جوامع صنعتی مخصوصاً در بحث فعالیت‌های اقتصادی یک مؤلفه منظم است. مؤلفه اجتماعی کلاسیک آنومی یک ابزار مفهومی برای درک رابطه بین ساختار اجتماعی-فرهنگی و رفتار منحرفانه است. مرکزیت نسخه‌های مختلف نظریه‌های آنومی با این پیش فرض همراه است که انسان‌ها موجود استاندارد هستند (گونار، ۲۰۰۲: ۲۱) اخیراً، «نیکوس پاساس» اشاره دارد که تفاوت بین نظریان آنومی و مرتون تفاوت محیط‌های اجتماعی را نشان می‌دهند. بنابراین دورکیم بی‌ریشه بودن رشد صنعتی را نشان می‌دهد. مرتون در مقابل این نیروها را بعد از رسمی‌سازی بررسی می‌کند (گونار، ۲۰۰۲: ۲۱). تاکنون تمرکز بر این بوده است که چگونه نظریه رسمی آنومی فراتر از نظریات مرتون بوده است (گونار، ۲۰۰۲: ۲۳). مرتون بر روی تفاوت‌های بین اخلاق اهداف جهانی ساختارهای فرصت‌های نابرابر تمرکز کرده است. در این دیدگاه، ساختار اجتماعی یک الگوی اجتماعی از روابط انسانی است. این به توزیع مؤلفه‌های اجتماعی-اقتصادی اشاره دارد. در مقابل "مسر و روزنفلد" بر روی ساختار اجتماعی به عنوان تعادل بین ادارات جامعه متمرکز شده‌اند. با توجه به روش "پارونیان"، این پژوهشگران ساختارهای اجتماعی را به عنوان الگوهای پایدار روابط بین مردم مفهوم‌سازی نمی‌کنند، اما روابط

ساختاری بین الگوهای پایدار هم وجود دارند. با توجه به این موارد، این دو نظریه بر روی ساختار اجتماعی در یک حالت اجتماعی متمرکز شده‌اند و ساختار اجتماعی یک درک عمده دارد که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. چگونگی درک ساختار اجتماعی یک مؤلفه مهم برای توضیح هر نظریه است. (گونار، ۲۰۰۵، ۲۰). در نظریه اداری، آنومی پروسه‌هایی طبقه بندی می‌شوند که براساس آنها مرتون سطوح فرهنگی را شناسایی می‌کند. "مسئور و روزنفلد" دیدگاه مرتون در مورد نقش توزیع ناعادلانه از شرایط در تغییر آنومی به جرم و آدمکشی نادیده می‌گیرند. بنابراین نظریه «اداری-آنومی» ادعا دارد که در سطح فردی، اخلاق آنومی یک شرط کافی برای فشار آنومی است. همانطور که در بالا مشاهده کردیم، این مؤلفه از آنومی با توجه به مؤلفه دورکیم از خودکشی در آنومی بسیار مهم است. نقطه اوج این روش از بنابراین، این مؤلفه از آنومی بسیار مهم است. (دورکیم، ۱۹۵۷). اخیراً "نیکوس پاساس" اشاره داشته است که تفاوت‌های بین نظریه‌های آنومی دورکیم و مرتون محیط‌های اجتماعی متفاوتی از این پژوهشگران را نشان می‌دهد. بنابراین دورکیم بی‌ریشه بودن سریع صنعتی در جامعه فرانسه را در طول چرخش قرن نشان می‌دهد و می‌بیند که نیروها به عنوان منبع اصلی آنومی مدنظر هستند. او بحث می‌کند که رشد سریع صنعتی با رشد اندک اخلاق همراه بوده است و آنومی‌های بی‌نهایتی را تداعی می‌کند. در مقابل، مرتون، این نیروها را بعد از رسمی شدن معرفی می‌کند. در نتیجه او آن‌ها را به عنوان مؤلفه‌های نرمال بررسی می‌کند که بر روی چگونگی مشاهده فرهنگ و به عنوان منبع پایدار آنومی تمرکز کرده‌اند (گونار، ۲۰۱۳: ۲۵).

چارچوب تئوری آنومی (نابهنجاری)

ارکان و اجزای آنومی سیاسی مطرح در این پژوهش متشکل از براین دیدگاه‌های نظری

پژوهش عبارتند از

وحدت و انسجام سیاسی

همبستگی و پاره پاره‌گی در نظم اجتماعی این خود امری طبیعی است که در جامعه‌ای راکد، نسل‌ها تفاوت زیادی با یکدیگر نداشته و نسل‌های جدید با تفاوت بسیار اندک رفتار اجدادشان را دنبال خواهند کرد و در جامعه‌ای که شاهد رشد است نسل نوین به شکلی

متفاوت از نسل گذشته خود زندگی کند. جامعه اول مسلماً یک جامعه بدون انقطاع است، ولی نمی‌توانیم از چشم انداز گفتمان فعلی کلیه جوامعی را که در حالت کامل هستند، بریده تشریح و تبیین کنیم (مارکز، ۱۹۷۴: ۳۳۱). در جامعه ایستا و بدون تحرک، نسل قدیم موفق می‌شود به وسیله فرایند جامعه پذیری ارزش‌ها، هنجارها و نمادها را بدون تغییر محسوس به نسل جدید انتقال دهند. در جوامع کانونی شاهد دو گونه تجربه هستیم. ۱- در کشورهای کاملاً توسعه یافته (برنامه ریز) تحولات درون‌زا بوده و نسل جدید ابتدا دستمایه نسل گذشته را گرفته و در مرحله بعد ماحصل خود را به آن اضافه کرده و به اصطلاح تغییرات کاملاً درونی شده می‌شود و به دنبال این فرایند نهادها تغییر می‌کنند. ۲- در جوامع پیرامونی یا کشورهای جهان سوم (برنامه پذیر) وضع به گونه دیگری است. نسل گذشته بخشی از نسل جدید را با خود همراه ساخته و با تغییرات اندک قالب‌های فکری و رفتاری خود را به آن منتقل می‌کند ولی بخش دیگری از نسل جدید که با توجه به قدمت تحولات وسعت آن متفاوت است از پذیرش امتناع می‌کند. "نسل قدیم" برای همراه ساختن نسل نوین از دکتورین‌های مختلفی که در اختیار دارد استفاده کرده و در این راستا نهادهای اجتماعی را بسیج می‌نماید. نهادهای مذکور از لحظه تولد تا مرگ نسل جدید را همراهی می‌کنند. مهم‌ترین آنها عبارتند از: ۱- خانواده، ۲- گروه همسالان ۳- نهادهای آموزشی ۴- رسانه‌های جمعی ۵- حکومت ۶- سازمان‌های اقتصادی و کاری در یک فرآیند طبیعی از تحولات اجتماعی جامعه پذیری یک فرآیند زنجیره‌ای بوده و فرد تازه متولد شده در یک خط تولیدی غیر گسسته، ساخته و پرداخته شده و برای بر عهده گرفتن نقش‌هایی که جامعه از او انتظار دارد آماده می‌شود (دورکیم ۱۳۶۹: ۳۹۲). هر کدام از نهادهای مذکور بخشی از کار را بر عهده می‌گیرند و در یک کلیت، هویت فرد را می‌سازند. مثلاً خانواده با همکاری رادیو و تلویزیون و مدرسه و در سازگاری با یکدیگر ارزش‌ها و هنجارها را به کودک انتقال می‌دهند.

مذهب، فردگرایی دینی و سکولاریزاسیون

سکولاریسم عقیده‌ای است، مبنی بر جدا شدن نهادهای حکومت و کسانی که بر مسند دولت می‌نشینند، از نهادهای مذهبی و مقام‌های مذهبی. این تفکر به صورت کلی ریشه در عصر

روشنگری در اروپا دارد. مفاهیمی مانند جدایی دین از سیاست، جدایی کلیسا و حکومت در آمریکا، و لائیسیته در فرانسه بر پایه سکولاریسم بنا شده‌اند. اهداف و استدلال‌ها برای قبول سکولاریسم بسیار گسترده‌اند. در لائیسیته اروپایی بحث گردیده که سکولاریسم یک جنبش به سوی مدرنیته و دور شدن از ارزش‌های دینی است. برخی استدلال می‌کنند که سکولاریسم در آمریکا بیشتر به حفظ دین از حکومت پرداخته و در زمینه اجتماعی کم‌کار تر بوده‌است. (توسلی، ۱۳۸۶: ۲۲۵-۲۲۶). امروزه وقتی از سکولاریسم به عنوان یک آموزه (دکترین) سخن می‌گویند، معمولاً مقصود هر فلسفه‌ایست که اخلاق را بدون ارجاع به جزییات (ڈگم‌های) دینی بنا می‌کند و در پی ارتقای علوم و فنون بشری است. موافقین سکولاریسم "بر این باورند که گرایش به سمت سکولاریسم و به دنبال آن دوری از دین در دولت‌های سکولار، نتیجه اجتناب ناپذیر عصر روشنگری است، که در آن گرایش عمومی جامعه به سوی علم و خرد سوق پیدا کرد و از دین دورتر شد. از طرف دیگر، "مخالفین سکولاریسم" با این باورند که یک دولت سکولار، خود مشکلات زیادی را معرفی می‌کند، بدون آنکه بتواند راه حلی برای مشکلات اصلی، مانند آزادی عقاید فردی و مذهبی ارائه دهد.

یگانگی دینی و بی‌هنجاری

دولت در جوامع مدرن آنچنان بیش از آن مجرد و از فرد دور و در بند مقتدرانه محض خویش است که بتواند زمینه لازم برای یکپارچه شدن فرد و اجتماع را فراهم کند و بالاخره مذهب نیز قادر نیست با حذف علل عمیق بشر به نابسامانی و نابهنجاری پایان دهد، چون گرچه تا حدودی تصفیه می‌شود، ولی نقش اجبار اجتماعی خویش را از دست می‌دهند ادیان از فرد می‌خواهند که از شهوات خویش بگذرند ولی قادر به تعیین تکلیف یا [قواعد] که انسان در زندگی غیر دینی اش باید از آن تبعیت کند، نیستند و لذا در چنین شرایط بحرانی دورکیم، نوعی انضباط (دیسپلین) گروهی را می‌جوید که می‌بایست در حکم اندام، یکپارچگی مجدد فرد در گروه باشد و باید افراد رضایت دهند که امیال و شهوات سیری ناپذیر خود را کاهش دهند و نسبت به فرامین و قواعدی که هدف‌های ممکن و وسایل مشروع برای رسیدن به آن‌ها را

تعیین می‌کند، مطیع باشند پس تنها گروه اجتماعی قادر به تسهیل جذب افراد در اجتماع گروه‌های حرفه‌ای و یا به قول خود دورکیم گروه صنفی است (نوابخش، ۱۳۸۶: ۱۴۰).

سکولاریزاسیون و بی‌هنجاری

دومین عنصری که دورکیم (کوثری، ۱۳۸۱: ۱۵۱) در تحلیل رابطه دین و آنومی به آن توجه دارد، رابطه سکولاریزاسیون و آنومی است. در این قسمت بینش دورکیم در این مورد بحث قرار می‌دهیم. نخست باید گفت که دورکیم با این اندیشه رایج که (بررسی آزاد) یا رشد علوم طبیعی (تجربی) سبب ضعف باورهای دینی شده، کاملاً مخالف است. زیرا به نظر دورکیم جای علت و معلول در این برداشت عوض شده است؛ ضعف باورهای دینی سبب پیدایش بررسی آزاد و رشد فلسفه و علوم تجربی شده است، نه بر عکس. دورکیم دو نوع تحلیل از دین و رابطه‌ی آن با آنومی ارائه داده است: ۱- تحلیل انسجامی، ۲- تحلیل انتظامی. تحلیل انتظامی دین هنگامی است که از روابط اخلاق و دین، به عنوان مهمترین پشتوانه اخلاق، یا دین و آنومی یاد می‌کند. در این تحلیل، در اثر تقسیم کار اخلاق دینی تضعیف شده است و دارد آرام آرام جای خود را به اخلاق غیردینی (سکولار) می‌دهد که دورکیم از آن با عنوان "کیش فرد" یاد می‌کند. از دیدگاه دورکیم درست در این دوران گذر از اخلاق دینی به اخلاقی غیردینی یا کیش فرد است که آنومی پدید می‌آید. زیرا اخلاق دینی دارد تضعیف می‌شود و اخلاق جدید (غیردینی) یا کیش فرد نیز هنوز کاملاً استقرار نیافته است. بنابراین، نوعی ضعف اخلاقی (moral weak) وجود دارد که از نظر دورکیم منشأ آنومی است. در بحث سکولاریزاسیون و آنومی به این جنبه از تحلیل دین توسط دورکیم پرداخته شده است.

فردگرایی خودخواهانه و بی‌هنجاری

دورکیم اندیشمندی است که "فردگرایی و آنومی" را از پیامدهای پیشرفت و تمدن، و از عوارض خطرناک آن به شمار می‌آورد، معتقد است که آنومی عبارت است از شرایط درهم و برهم و بهم ریخته‌ای که وقتی هنجارهای اجتماعی ضعیف می‌شوند و از بین می‌روند و یا در

تضاد با هم قرار می‌گیرند هم در سطح فردی و هم در سطح جامعه بوجود می‌آیند. او به آنومی که نتایج آن به صورت‌های مختلفی نظیر خودکشی و فردگرایی شدید نمایان بود به عنوان بحران تمدن اشاره می‌کند و آن را شاهدهی بر عدم انسجام اجتماعی می‌دانست (دورکیم، ۱۳۷۸: ۴). بر اساس بینش دورکیم و به تبع شوپنهاور انسان موجودی دوگانه است؛ موجودی مرکب از اراده و ایده (تصور). اراده به تعبیر او در خودکشی «مغاک بی‌انتهای شهوات انسانی» است (دورکیم، ۱۹۵۲: ۲۹۳) و تصورات فردی افکار، اندیشه‌ها و مفاهیم جمعی هستند که در فرد درونی شده‌اند. (دورکیم ۱۳۶۹: ۵-۱۸۴) مفاهیمی چون دولت، فردگرایی و دموکراسی از جمله این مفاهیم یا اندیشه‌های جمعی هستند. انسان دوگانه از تقابل اراده و ایده شوپنهاور به دست آمده است و همان‌گونه که این تقابل در هر یک از ما به عنوان یک فرد یا موجود انسانی وجود دارد در جامعه نیز این تقابل بین اراده مردم (will people) و اراده دولت که از نظر دورکیم «اندامی برای اندیشه و تفکر است»، وجود دارد.^۱ همان‌طور که در فرد تصورات بر اراده و خواسته‌ی افراد قید و بند می‌گذارند و آن را محدود می‌سازند، دولت نیز اندامی است که نماینده‌ی تصورات جمعی است و وظیفه آن محدود ساختن و مانع عنان گسیخته شدن اراده مردم است که شهرت فزون‌طلبی و اشتیاق به لایتناهی در آنان وجود دارد: «وظیفه‌ی نخست و اصلی [قدرت اداری یا دولت] مواظبت در محترم شمرده شدن اعتقادات، سنت‌ها و اعمال جمعی است، یعنی می‌کوشد تا از وجدان عمومی در برابر دشمنان داخلی و خارجی‌اش دفاع کند. پس قدرت اداری بدینسان به نماد، به مظهر زنده‌ی وجدان عمومی در چشم همگان تبدیل می‌شود. از آن جا که قدرت مذکور، ... چیزی جز مشتقه‌ای از نیروی درو نبود وجدان عمومی نیست ناگزیر از همان خواص برخوردار است...» (دورکیم، ۱۳۶۹: ۸-۹۷)

غیر عادلانه بودن اصول قواعد

طبق بینش پارسونز مسأله اساسی برای دورکیم نظم اجتماعی (Social order) است و از این رو برای رسیدن به آن وفاق هنجاری را طرح می‌کند. اما، به نظر دورکیم وجود قواعد مشترک یا وفاق هنجاری مشکل اراده‌ی ستمگر و فزون‌طلب بشر را حل نمی‌کند. برای آنکه

افراد در جامعه رفتار اخلاقی داشته باشند (وجود قواعد) کافی نیست، بلکه قواعد باید درست و عادلانه باشند: «وجود قواعد به تنهایی کافی نیست، زیرا گاهی اوقات خود این قواعد منشأ شرند» (دورکیم، ۱۳۶۹: ۳۹۹) و می‌افزاید «... وجود قواعد کافی نیست، لازم است که قواعد مذکور درست و عادلانه باشند...» (دورکیم، ۱۳۶۹: ۴۳۴). بنابراین، دورکیم به جای تأکید بر وفاق هنجاری بر عدالت تأکید می‌ورزد. عدالت است که جامعه جدید را گردهم نگه می‌دارد و نه وفاق هنجارها. زیرا، در رابطه اخلاقی جدید نوعی قرارداد (میثاق) بین فرد و جامعه وجود دارد: جامعه وظیفه پرورش فردگرایی جمعی را دراد و فرد هم وظیفه دارد تا «اراده» خودخواهانه‌اش را محدود سازد. موضوع اصلی تقسیم کار اجتماعی در واقع عدالت است نه نظم اجتماعی: «... وظیفه پیشرفته‌ترین جوامع پیشبرد عدالت است». (دورکیم، ۱۳۶۹: ۴۱۳) و «هم چنانکه اقوام گذشته به ایمانی مشترک نیاز داشتند تا بتوانند به بقای خود ادامه دهند، ما، اقوام دنیای کنونی، نیز به عدالت نیازمندیم» (دورکیم، ۱۳۶۹: ۴۱۴). در این کتاب نیز عدالت (justice) را درمان اصلی آنومی می‌داند: «پس، کاری که باید کرد این است که این آنومی را از میان برداریم و راهی بیابیم که اندام‌های اجتماعی موجود، که هنوز حرکاتشان با یکدیگر هماهنگ نشده است، به نحوی با هم سازگار و هماهنگ گردند و با کاهش یافتن هر چه بیشتر نابرابری‌های خارجی، که سرچشمه‌ی شرند، عدالت بیشتری در روابط ما بین این اندام‌ها به وجود آید». (همان: ۴۳۵-۴۳۶). امیل دورکیم در خودکشی (رجب زاده، ۱۳۸۲: ۲۴۹) نیز آنومی را نوعی تخطی از «قانون عدالت» می‌داند: «اگر انسان‌ها احساس می‌کردند در گذشتن از حد مشخص شده، محق هستند، هرگز راضی نمی‌شدند که خواسته‌هایشان را محدود سازند، اما، به دلایل بالا، نمی‌توانند این قانون عدالت را به خود بقبولانند».

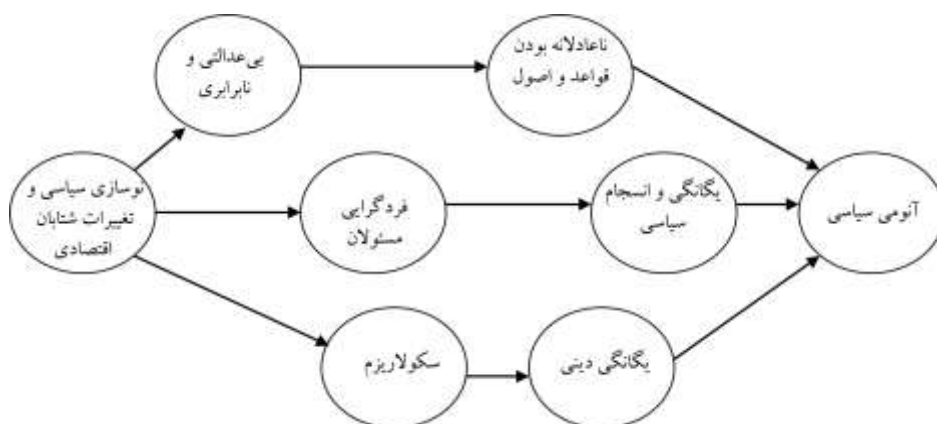
مدل تحلیلی تحقیق

با توجه به متغیرها (مستقل / وابسته) که از نظریه آنومی دورکیم و از آثار و تصنیفات مختلف او مستخرج گردید، مدلی نظری برای تبیین و تشریح آنومی سیاسی ساخته شده است. طبق دیاگرام شماره (۱-۴) نکته قابل ذکر در این مدل این است که ما به لحاظ سطح سنجش در پیمایش میدانی (مشاهده مشارکتی مستقیم) فقط به متغیرهای بعد از تغییرات نوسازی اقتصادی

(دگرگونی سریع اقتصادی) اقتصادی و نوسازی سیاسی (تغییرات سیاسی) مورد مطالعه قرار می‌دهیم. در این زمینه نکته که خیلی الزامی است این است که کل متغیرهای عامل / مستقل تحقیق علاوه بر فرایند نوسازی اقتصادی و سیاسی تحت تأثیر متغیرهای دیگری نیز هست که مجال پرداختن به آن لازم نیست با توجه به این مدل علی^۱ فرضیه‌های تحقیق را به شرح زیر تدوین می‌کنیم:

- ۱- به نظر می‌رسد انسجام سیاسی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر معکوس دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد یکپارچگی دینی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر معکوس دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد احساس غیر عادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد سیکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.
- ۶- به نظر می‌رسد پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
- ۷- به نظر می‌رسد که رشد شتابان اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.

1 -causal model

شکل ۱- مدل تئوری آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی

روش و نوع پژوهش

در این پژوهش، نوع پژوهش حاضر بررسی زمینه‌ای (پیمایشی) است که با اصول و فرضیه‌های پژوهش حاضر سازگاری دارد. ابزار گردآوری اطلاعات در این روش پرسشنامه است. نوع پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه استاندارد دشه‌ای است که اکثر پرسش‌های آن به صورت بسته مدون شده‌اند. جامعه آماری پژوهش حاضر (براساس آخرین آمار اعلام شده از سوی فرمانداری و استانداری استان ایلام در سال ۱۳۹۰) کل شهروندان ۱۸ سال به بالا (اعم از زن و مرد) استان ایلام دقیقاً ۴۳۷۴۳۲ نفر هستند که در این پژوهش شهروندان ایلامی نامیده می‌شوند. شیوه انجام آزمون‌های آماری و به دست آوردن آماره‌های لازم تابعی از نوع داده‌های پژوهش هستند و از آن جا که بیشتر متغیرهای این پژوهش (مخصوصاً متغیر وابسته و اکثر متغیرهای مستقل) در سطح فاصله‌ای هستند، آزمون‌های آماری تا سطح رگرسیون را می‌توان برای آن‌ها انجام داد. آزمون‌های آماری به کمک بسته نرم افزاری SPSS صورت گرفته است.

تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

جدول ۱- آمار مربوط به سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل

پژوهش

		رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	انسجام (تعهد) دینی	احساس غیر عادلانه بودن قواعد	فردگرایی (نفع شخصی)	سکولاریزم یا (دنیوی شدن)	همبستگی (انسجام) سیاسی	پایگاه اجتماعی و اقتصادی
N	سطح اعتبار	414	414	414	414	414	414	414
	داده گم شده	0	0	0	0	0	0	0
میانگین خطای استاندارد		32855 .	26763 .	28282 .	274136 .	25276 .	31050 .	2871 .
انحراف استاندارد		3. 49250	2. 84494	3. 00642	2. 975413	2. 68688	3. 30062	2. 951
واریانس		12. 198	8. 094	9. 039	8. 857	7. 219	10. 894	8. 933
محدوده		13. 00	11. 00	15. 00	14. 00	14. 00	15. 00	15. 00
حداقل		21. 00	15. 00	13. 00	13. 00	10. 00	20. 00	18. 00
حداکثر		34. 00	26. 00	28. 00	27. 00	24. 00	35. 00	33. 00

آمار مربوط به سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش که شامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن، انسجام (تعهد) دینی، احساس غیر عادلانه بودن قواعد، فردگرایی سکولاریزم (دنیوی شدن)، همبستگی سیاسی و پایگاه اجتماعی و اقتصادی نشان داده است که سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش از محدوده استاندارد برخوردار بوده است.

جدول ۲- بررسی و مقایسه اختلاف سطح میانگین متغیرهای مستقل پژوهش

		میانگین مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	بین گروه‌ها	139. 121	6	34. 780	3. 061	0. 002
	درون گروه‌ها	1227. 003	408	11. 361		
	مجموع	1366. 124	414			
انسجام (تعهد) دینی	بین گروه‌ها	79. 4132	6	19. 4138	2. 613	0. 78
	درون گروه‌ها	826. 503	408	7. 653		
	مجموع	906. 496	414			
احساس غیر عادلانه بودن قواعد	بین گروه‌ها	84. 860	6	21. 215	2. 470	1. 21
	درون گروه‌ها	927. 458	408	8. 588		
	مجموع	1012. 319	414			
فردگرایی (نفع شخصی)	بین گروه‌ها	48. 421	6	12. 105	1. 386	0. 041
	درون گروه‌ها	943. 508	408	8. 736		
	مجموع	4131. 929	414			
سکیولاریزم یا (دنیوی شدن)	بین گروه‌ها	55. 6413	6	13. 925	1. 4138	0. 65
	درون گروه‌ها	752. 867	408	6. 971		
	مجموع	808. 566	414			
همبستگی (انسجام) سیاسی	بین گروه‌ها	170. 831	6	42. 708	4. 396	1. 9
	درون گروه‌ها	1049. 311	408	9. 716		
	مجموع	1220. 142	414			
پایگاه اجتماعی و اقتصادی	بین گروه‌ها	112. 25	6	40. 303	4. 155	0. 26
	درون گروه‌ها	1049. 33	408	9. 551		
	مجموع	1161. 58	414			

بررسی اختلاف میانگین درون گروهی و بین گروهی بین متغیرهای مستقل پژوهش نشان داده است که با توجه به آزمون F برگزار شده و سطح معنی داری به دست آمده می‌توان نتیجه‌گیری کرد که بین این متغیرها هم در سطح درون گروهی و هم بین گروهی ارتباط همبسته‌ای وجود دارد.

نتایج آزمون فرضیات

فرضیه اول پژوهش

به نظر می‌رسد رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

جدول ۳- آزمون فرض اول پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۰۰	۱/۲۵

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۲۵ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. پس به عبارتی می‌توان اظهار داشت که به نظر نمونه آماری در این پژوهش رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی موثر بوده است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۴- بررسی تاثیر هر یک از عوامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله اطمینان ۰/۹۵	حد پایین	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
۱/۴۱	-۱/۴۵	۰/۷۱۶	-۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۰	۴۱۳	۱/۲۵	۰/۰۰۰	۰/۳۵۱	
۱/۳۲	-۱/۳۵	۰/۶۵۵	-۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۳	۲۹/۱۲۸	-۰/۰۲۹			

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰.۰۰۰ است که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

فرضیه دوم پژوهش

به نظر می‌رسد انسجام دینی بر احساس آنومی تأثیر معکوس دارد.

جدول ۵- آزمون فرض دوم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
انسجام (تعهد) دینی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۱۶	-۱/۲۱

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۲۱- و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۱۶ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. پس به عبارتی می‌توان اظهار داشت که به نظر نمونه آماری در این انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی موثر بوده است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۶- بررسی تأثیر هر یک از عوامل انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله اطمینان ۰/۹۵		تفاوت	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد بالا	حد پایین	انحراف							
۲/۳۹۱	-۱/۰۱۹	۰/۸۵۴	۰/۶۸	۰/۶۱۲	۴۱۳	-۱/۲۱	۰/۰۱۶	۰/۰۹۴	برابری واریانس
۲/۵۱۷	-۱/۱۴۵	۰/۸۴۳	۰/۶۸	۰/۰۱۳	۱۲/۴۳	۰/۸۱۳			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰/۱۶۰ است که به همراه میزان تی جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

فرضیه سوم پژوهش

به نظر می‌رسد احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

جدول ۷- آزمون فرض سوم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
احساس غیرعادلانه بودن قواعد	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۱۸	۱/۱۱

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۱۱ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۱۸ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و تاثیر مثبت نقش احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۸- بررسی تاثیر هر یک از عوامل احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل
فاصله اطمینان ۰/۹۵	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری	F	
-۰/۶۸۶	۰/۶۳	-۱/۹۵	۰/۰۰۳	۴۱۳	۱/۱۱	۰/۰۱۸	۳/۷۴۴	برابری واریانس
-۰/۵۵۵	۰/۶۸	-۱/۹۵	۰/۰۰۸	۱۵۶۸ ۲۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰/۱۸ که به همراه میزان جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

فرضیه چهارم پژوهش

به نظر می‌رسد فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

جدول ۹- آزمون فرض چهارم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
فردگرایی (نفع شخصی)	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۴۴	۴/۱۱

با توجه به سطح t آماره به میزان ۴/۱۱ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۴۴ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد فردگرایی (نفع شخصی) بر احساس آنومی سیاسی است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۱۰- بررسی تاثیر هر یک از عوامل فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل		
فاصله اطمینان ۰/۹۵	حد بالا	حد پایین	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t		سطح معناداری	F
۰/۰۲۱	۲/۲۵	۰/۱۹	۱/۱۱	۰/۰۰۲	۲۸/۰۲۳	۲/۲۵				

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰.۰۴۴ است که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

فرضیه پنجم پژوهش

به نظر می‌رسد سکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

جدول ۱۱- آزمون فرض پنجم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
سکولاریزم یا (دنیوی شدن)	احساس آنومی سیاسی	۱/۶۹	۲۲/۲۶

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۶۹ و میزان سطح معنی داری در حدود ۲۲/۲۶ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده عدم رابطه معناداری آزمون مربوطه و نقش غیر موثر بعد سکولاریزم یا (دنیوی شدن) بر احساس آنومی سیاسی است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۱۲- بررسی تاثیر هر یک از عوامل سکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله ۰/۹۵ اطمینان	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری	F		
									حد بالا
-۰/۱۸	-۱/۴۱	۰/۲۲	-۱/۸۷	۱/۸۷	۴۱۳	۲۲/۲۶	۱/۶۹	۱/۹۵	برابری واریانس
-۰/۲۱	-۱/۶۱	۰/۱۳	-۱/۵۹	۰/۰۰۰	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰.۱۶۹ که به همراه میزان جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح غیر متعارف و غیر همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه رد می‌گردد.

فرضیه ششم پژوهش

به نظر می‌رسد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

جدول ۱۳- آزمون فرض ششم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
پایگاه اجتماعی و اقتصادی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۰۰	-۳/۹۲

با توجه به سطح t آماره به میزان ۳/۹۲- و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی است.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۱۴- بررسی تاثیر هریک از عوامل پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس

آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله اطمینان		تفاوت	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد بالا	حد پایین	انحراف							
-۰/۶۸۶	-۳/۲۱	۰/۶۳	-۱/۹۵	۰/۰۰۳	۴۱۳	-۳/۹۲	۰/۰۰۰	۰/۱۸	برابری واریانس
-۰/۵۵۵	-۳/۳۴	۰/۶۸	-۱/۹۵	۰/۰۰۸	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰.۰۰۰. که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

فرضیه هفتم پژوهش

به نظر می‌رسد همبستگی سیاسی بر احساس آنومی شهروندان تأثیر معکوس دارد.

جدول ۱۵- آزمون فرض هفتم پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
همبستگی (انسجام) سیاسی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۲۳	-۲/۸۶

با توجه به سطح t آماره به میزان -۲/۸۶ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۲۳ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معنادار بودن رابطه و آزمون مربوطه و نقش موثر بعد همبستگی (انسجام) سیاسی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

جدول ۱۶- بررسی تاثیر هریک از عوامل همبستگی سیاسی بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل
فاصله اطمینان	تفاوت	تفاوت	سطح	درجه	t	سطح	F	
حد پایین	انحراف	میانگین	معناداری	آزادی		معناداری		
-۰/۵۲۲	۰/۵۹	-۱/۹	۰/۰۰	۴۱۳	-۲/۸۶	۰/۰۲۳	۰/۷۴۴	برابری واریانس
-۰/۴۵۳	۰/۶۱	-۱/۹۷	۰/۰۱۸	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰.۲۳.۰ که به همراه میزان جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

بررسی تاثیر همه عوامل به طور همزمان بر شیوع (آزمون رگرسیون چندگانه)
جهت بررسی اثر همزمان متغیرهای مستقل پژوهش بر متغیر وابسته از رگرسیون چندگانه با روش (ENTER) برآورد شده و خلاصه نتایج آن در جدول ارائه شده است.

جدول ۱۷- آزمون رگرسیون چندگانه

sig	t	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		مدل
		بتا	خطای انحراف معیار	B	
۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۵	۰/۴۲	۱/۴۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱/۲۱	۰/۳۹	۰/۲۹	۱/۱۱	میزان احساس آنومی
۰/۰۰۰	۱/۲۵	۰/۴۲	۰/۲۴	۰/۸۷	رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن
۱/۲۲	۲۰/۲۱	۰/۵۱	۰/۲۷	۰/۹۵	انسجام (تعهد) دینی
۰/۰۱۸	۱/۱۱	۰/۱۸	۰/۱۶	۰/۵۲	احساس غیر عادلانه بودن قواعد
۰/۰۴۴	۴/۱۱	۰/۲۳	۰/۲۱	۰/۴۸	عوامل فردگرایی (نفع شخصی)
۱/۶۹	۲۲/۲۶	۰/۴۸	۰/۲۵	۰/۶۵	سکیولاریزم یا (دنیوی شدن)
۱/۱۱	۲۹/۹۲	۰/۳۲	۰/۱۱	۰/۲۴	پایگاه اجتماعی و اقتصادی
۲/۶۳	۷۱/۸۶	۰/۲۶	۰/۱۹	۰/۳۲	عوامل همبستگی (انسجام) سیاسی
R= ۰/۳۸	R ² ۰/۳ =	Adjusted R ² = ۰/۳۳		F ۵/۱۱ =	Sig= ۰/۰۰۱

نتیجه گیری پژوهش

نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به سال تولد نمونه آماری مربوط به سال ۱۳۶۶ به مقدار ۸.۱۱ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به سطح سواد نمونه آماری مربوط با سواد بودن به میزان ۱۰۰ درصد بوده است. بررسی جدول بالا در رابطه با آمار توصیفی مربوط به نوع تحصیلات حوزوی نشان داده است که از تعداد کل ۴۱۴ نفر، تعداد ۲۵ نفر دارای تحصیلات حوزوی بوده اند. بررسی جدول بالا در رابطه با آمار توصیفی مربوط به نوع تحصیلات حوزوی نشان داده است که از تعداد کل ۳۸۹ نفر به استثنای افراد دارای تحصیلات حوزوی، بیشترین تعداد دارندگان مدرک مربوط به مدرک لیسانس با ۴.۵۹ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به نوع اشتغال نمونه آماری مربوط به افراد شاغل به مقدار ۲.۴۵ درصد بوده است.

نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به درآمد ماهانه نمونه آماری مربوط به افراد دارای درآمد یک میلیون و چهارصد و دو میلیون تومان در ماه به مقدار ۷.۲۰ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به تعداد اعضای خانواده نمونه آماری مربوط به افراد دارای تعداد اعضای ۴ نفر به مقدار ۲.۲۹ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به وضعیت سکونت خانواده نمونه آماری مربوط به افراد دارای وضعیت سکونت منزل شخصی به مقدار ۲.۵۰ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به نسبت فرد با سرپرست خانواده در نمونه آماری مربوط به افراد دارای وضعیت نسبت فرزند بودن با سرپرست به مقدار ۲.۳۱ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به جنسیت افراد شرکت کننده در نمونه آماری مربوط به افراد دارای جنسیت پسر یا مرد به مقدار ۰.۶۴ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به نوع شرایط مسکن افراد شرکت کننده در نمونه آماری مربوط به افراد دارای شرایط مسکن ویلایی به مقدار ۸.۴۶ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار توصیفی مربوط به متره مسکن افراد شرکت کننده در نمونه آماری مربوط به افراد دارای متره مسکن دویست متر مربع به مقدار ۰.۱۵ درصد بوده است. نتایج نشان داد که بیشترین آمار

توصیفی مربوط به زیربنای مسکن افراد شرکت کننده در نمونه آماری مربوط به افراد دارای زیربنای مسکن یکصد و چهل متر مربع به مقدار ۱۱.۵ درصد بوده است.

آمار مربوط به سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش که شامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن، انسجام (تعهد) دینی، احساس غیرعادلانه بودن قواعد، فردگرایی (نفع شخصی)، سکیولاریزم یا (دنیوی شدن)، همبستگی (انسجام) سیاسی و پایگاه اجتماعی و اقتصادی نشان داده است که سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش از محدوده استاندارد برخوردار بوده است. بررسی اختلاف میانگین درون گروهی و بین گروهی بین متغیرهای مستقل پژوهش نشان داده است که با توجه به آزمون F برگزار شده و سطح معنی داری بدست آمده می توان نتیجه گیری کرد که بین این متغیرها هم در سطح درون گروهی و هم بین گروهی ارتباط همبسته ای وجود دارد.

پیشنهادات پژوهش

پیشنهاد پژوهشی

این پژوهش در مورد "بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی، مطالعه موردی، شهروندان استان ایلام است. از محققین آینده انتظار می رود ۱- به روش تلفیقی (مررتی -دورکیمی) پدیده بی‌هنجاری را بررسی کنند تا محاسن و معایب آن روشن شود، ۲- تعاریف و مفهوم سازی از بی‌هنجاری دارای ابهام و گنگ است با نظریه پردازی و نقد می توان دلیل بروز آنومی را مشخص کرد، ۳- عدم تفکیک مفهوم بی‌هنجاری در سیستم‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از همدیگر، بویژه در تئوری مرتن لازم و ضروری است، ۴- آنومی در دو سطح کلان و خرد به صورت جداگانه بررسی شده اند با تئوری پردازی می توان آن‌ها بهم پیوند داد. لذا، به طور کلی پیشنهاد می شود که پژوهش‌های بعدی در مورد طیف وسیع تری از نظرتنوع نمونه آماری در نظر گرفته شود استفاده شود. وسایل ارتباط جمعی بخصوص تلویزیون و رادیو از جمله عوامل مهمی در ایجاد روحیه مشارکت در مردم هستند. وسایل ارتباط جمعی موجب افزایش پدیده‌های تحت عنوان تحرک روانی می گردد و در بین مردم همدلی ایجاد می کند و در نهایت منجر به مشارکت افراد می گردد. لذا، پیشنهاد می شود

در پژوهش‌های آتی ترتیبی اتخاذ گردد تا این مولفه نیز از نظر میزان تاثیر گذاری بر سکولار شدن جامعه بررسی شود. با توجه به رابطه مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای یا به عبارتی، شبکه‌های ماهواره‌ای که در این پژوهش به عنوان یکی از عوامل مرتبط با سکولار شدن جامعه انتظار می‌رود در پژوهش‌های دیگری میزان آسیب پذیری افراد از این امر مورد پژوهش قرار گیرد. و نهایتاً از طریق برنامه‌های کارشناسی شده این امر به گوش خانواده‌ها رسانده شود. با توجه به اینکه نتایج این پژوهش نمی‌تواند از ارتباط شبکه‌های اجتماعی و فناوری اطلاعات بر سکولار شدن جامعه پشتیبانی کند، انتظار می‌رود جهت پیگیری این امر و نیز پژوهش بیشتر در این زمینه هر یک از این مولفه‌ها با آیت‌های جزئی‌تر در پژوهش‌های مشابه مورد پژوهش قرار گیرد.

پیشنهاد کاربردی

نتایج پیمایش در زمینه تاثیر وضعیت غیرعادلانه بودن قواعد، فرد گرایی و سکولار شدن جامعه افزایش سهم غیرعادلانه بودن قواعد، فرد گرایی را در کاهش سکولار شدن جامعه نشان می‌دهد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود با توجه به روش‌های واقع بینانه بتوان ضمن حصول به شناختی جامع و فراگیر از وضعیت‌های رفتاری و نگرشی افراد به این مقوله، راه‌حل‌هایی کاربردی و عملی‌تر در این زمینه نایل آید. تقویت و ترویج آموزه‌های دینی و رابطه‌ای که این مهم می‌تواند در فرایند گرایش به ازدواج در افراد تغییراتی حاصل کند یکی دیگر از پیشنهادات این پژوهش است. با توجه به زیاد بودن سهم جمعیت جوان در جمعیت کشور، افزایش سهم مشارکت افراد در اداره کشور و ترسیم چشم انداز مناسب برای برنامه ریزیهای فرهنگی و اجتماعی و بالاخص در راستای اهداف برنامه توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، توصیه می‌شود که نیازها و اولویتهای ارزشی نسل جوان در بعد کلان مورد بررسی و کاوش علمی قرار گیرند. تا ضمن جلوگیری از عدم انطباق سیاست‌های فرهنگی و اجتماعی با خواست‌ها و اولویتهای ارزشی افراد زمینه‌های مشارکت آن در امور کشور فراهم گردد و حس همدلی، اطمینان و اعتماد متقابل میان سیاستگذاران و حکام سیاسی و افراد افزایش یابد. با توجه به رابطه قوی و محکم بیگانگی با برنامه‌های ماهواره‌ای، اولاً آسیب شناسی این برنامه‌ها بر مشارکت اجتماعی افراد در برنامه‌های مختلف تلویزیونی اطلاع رسانی گردد، ثانیاً رسانه‌ها و

مطبوعات می توانند تاثیرات مثبت مشارکت اجتماعی را در قالب‌هایی همچون سریال، تئاتر، میزگردها با رویکرد تقویت روحیه مشارکت طلبی بر افراد و آحاد جامعه داشته باشند. برطرف نمودن موانع و محدودیت‌های جدی در مشارکت‌های اجتماعی که می‌بایست آنها را شناسایی و در رفع آنها گام برداشت. آموزش و نقش مهم مشارکت‌های اجتماعی و تاثیر آن در برون رفت جامعه از بن‌بست‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی به افراد با توجه به تخصص آنها به خصوص در مراکز فنی و آموزشی یکی دیگر از پیشنهادات پژوهش حاضر است. ایجاد نگرش مثبت به مشارکت اجتماعی و جلب اعتماد عمومی افراد نسبت به مسئولین و در سطحی دیگر ایجاد اعتماد بین افراد با عموم شهروندان ضروری است نسبت به عواقب و پیامدهای مسائل فرهنگی حساس بود و متعاقباً مردم را هم حساس نمود. نباید با توجیهاتی کودکانه نظیر اینکه: به دلیل فشارهای اقتصادی، نباید بر مسائل فرهنگی پافشاری نمود، اوضاع فرهنگی جامعه اسلامی را نابسامان کرد.

منابع

- ۱- اشرفی، مجتبی، (۱۳۷۶)، مجموعه قوانین اسلامی و مدنی، تهران، انتشارات، کتابخانه گنج دانش.
- ۲- چلیپی، مسعود (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی نظم؛ تشریح تحلیل نظری نظم اجتماعی تهران، انتشارات نی، چاپ سوم.
- ۳- دورکیم، امیل، (۱۳۶۰). فلسفه و جامعه‌شناسی، تهران، مترجم فرحناز خمسه‌ای، تهران: انتشارات مرکز ایرانی مطالعه و فرهنگ‌ها
- ۴- راش، مایکل، جامعه و سیاست (۱۳۷۷). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی، مترجم منوچهر صبوری، تهران: انتشارات سمت، چاپ اول
- ۵- رجب زاده، احمد و کوثری، مسعود (۱۳۸۲)، آنومی سیاسی در اندیشه دورکیم، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۱، زمستان ۸۲.
- ۶- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۶)، توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسائل اجتماعی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- ۷- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، آنومی یا آشفتگی اجتماعی؛ پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران، تهران، انتشارات صا و سیما، چاپ اول.
- ۸- رفیع پور، فرامرز، (۱۳۷۸). وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۹- قاسمی، یارمحمد (۱۳۷۲). انگیزه‌های مهاجرت روستاییان و عشایر به شهر ایلام، رساله ارشد دانشگاه تهران
- ۱۰- کلدی، علیرضا و رحمانی، علی (۱۳۸۵)، عوامل مؤثر بر نابهنجاری جوانان، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷: ۱۹۲ - ۲۱۲.
- ۱۱- گیدنز، آنتونی، (۱۳۶۳). دورکیم، مترجم یوسف ابادری، تهران: انتشارات خوارزمی
- ۱۲- نوابخش، مهرداد و ثابتی، مریم (۱۳۷۸)، میزان تأثیر خشونت والدین بر گرایش فرزندان به اعتیاد، فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره ۴.
- ۱۳- نوابخش، مهرداد (۱۳۸۶)، روش‌های نوین تحقیق. اراک، انتشارات پیام دیگر
- ۱۴- نوابخش، مهرداد (۱۳۸۸). کاربرد نظریه‌های اجتماعی، تهران، انتشارات فرهنگی و هنری

جهان

- 15- Gonar, m (2013) social transitions and anomie among post-communist Bulgarian youth young Nordic journal of youth research. Vol. 15. no: 1. Pp: 46-69.
- 16- Alpert, Hary, Durkheim's Functional Anlysis of Ritual, Emile Durkheim, Robert Nisbet Ed. , Prentice Hall, 1965.
- 17- Cohen D. , & Nisbett R. , (1994), Self-Protection and the Culture of Honor: Explaining southern Violence, Personality and Socia
- 18- Durkheim, Emile 1951: suicide: Astudy in sociology. New York: the free press.
- 19- Durkheim, Emile, Socialism, Ed. With an Intr. by Alvin W. Gouldner, NY, Colller Book, 1967.
- 20- Durkheim, Emile, The Elementary Forms of Religious Life, Tr. by Joseph Ward Swain, NY: The Free Press, 1965.
- 21- Galtung, Johan, Anomie/Atomie: On the Impact of Secularization/Modernization on Moral Cohesion and Social Tissue, International Journal of Sociology and Social Policy, 1995, 15, 8-10, 121-

